

Конструирование образа духовенства в украинских паремиях и проблема роли священника в позднеимперском обществе Российской империи / Е. Ю. Захарченко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. - № 25 (998). – С. 36-41. Бібліогр.: 10 назв.

У статті розглядається конструювання образу священнослужителя на матеріалах малоросійського фольклору XIX – початку XX ст. та його співставлення. Образ священника на матеріалах паремій представляє собою певний «антипортрет». У конструюванні даного образу можна виділити дві тенденції: наділення священника негативними рисами характеру та неприйняття елементів церковно-парафіяльних практик общини.

Ключові слова: український/малоросійський фольклор, паремії, духовенство, конструювання образу.

The article analyses the designing of the priest's image on the materials of Little Russian folklore in the XIX-early XX century. On the materials of proverbs the image of the priest represents peculiar "anti-portrait". While designing this image two trends can be traced: endowing the priest with negative personality traits and rejection of certain elements in parish community practice.

Key words: Ukrainian/Little Russian folklore, proverbs, clergy, designing the image of the priest.

М. М. ЗЕРКАЛЬ, канд. іст. наук, доцент Навчально-наукового інституту історії та права МНУ імені В. О. Сухомлинського, Миколаїв

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ЗМІН В СИСТЕМІ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДЛЯ ШКІЛ З ЕТНІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ НАВЧАННЯ (1990 – 2000-І РР.)

У статті автор на основі різнопланових джерел досліджено історичні особливості змін в освітньому потенціалі етноменшини України. З'ясовані рівні етнічної ідентифікації, та ступінь освітнього ренесансу, розкрито умови, які сприяли чи стримували здобуття освіти.

Ключові слова: освіта, етноси, політика, школа, регіони.

Постановка проблеми. Здобуття незалежності це не лише державотворчий акт, це також принципова зміна виховання та навчання у всій освітній системі, в тому числі і етнічних меншин, які в умовах процесу глобалізації починають відігравати все більшу роль в житті будь-якої країни. В роки незалежності, з метою поліпшення якості навчально-виховного процесу, належна увага надавалась підвищенню професійної майстерності вчителів загальноосвітніх закладів для національних меншин.

Метою і завданням даної розвідки є дослідження історичних особливостей змін в освітньому потенціалі етноменшин України, з'ясування рівнів етнічної ідентифікації, та ступінь освітнього ренесансу, розкриття умов, які сприяли чи стримували здобуття освіти, на основі різнопланових джерел. Зазначена проблема залишалась малодослідженою в українській історіографії. Окремі її сюжети

розглядалися в роботах філософів, політологів, соціологів, педагогів: М. Шульги, В. Євтуха, Т. Рудницької. В дослідженнях В. Трощинського, І. Кураса, О. Майбороди присвяченим теоретичним проблемам етнопонаціональної політики, історії етносів, лише фрагментарно аналізувалися питання освіти та її регіональні особливості.

Розвивалась інфраструктура методичних центрів. Вже на початку 1990-х років на базі науково-дослідних центрів, інститутів післядипломної освіти створювалися підрозділи з проблем навчання (вивчення мов етнопонаціалінів). У районних (міських) методичних кабінетах вводились посади методистів із мов націалінів. Так, у Закарпатській області з 1990 р. розпочато роботу з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на базі обласного Інституту навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів із залученням для цього педагогів і вчених з Угорщини і Румунії.

Починаючи з 1991 р. Кримський інститут удосконалення вчителів щорічно вів перепідготовку до 100 фахівців [9].

З 1997 р. у Чернівцях і Ужгороді працювали регіональні науково-методичні центри для задоволення освітніх потреб етносів.

У 1997 р. в Закарпатті з ініціативи Центру «Лінгвістика і культура», Інституту удосконалення вчителів і кафедри педагогіки і психології Ужгородського університету почала реалізовуватись програма «Експериментальні класи за моделлю двомовного навчання». Практична робота розпочалась з проведення семінарів-практикумів для підготовки вчителів, обміну досвідом з іноземними спеціалістами, підбору підручників для експериментальних класів, виготовлення дидактичних матеріалів. Міжсемінарська робота включала популяризацію моделі двомовності в інших школах (з румунською мовою навчання), підготовку та подання до Міністерства освіти України нових навчальних планів і програм для їх затвердження, розробка посібників, засобів унаочнення, створення групи експертів для догляду за ходом експерименту, пошук видавців тощо [1, с. 34].

Дана проблема залишалась малодослідженою в українській історіографії. Окремі її сюжети розглядалися в роботах філософів, політологів, соціологів, педагогів: М. Шульги, В. Євтуха, Т. Рудницької. В дослідженнях В. Трощинського, І. Кураса, О. Майбороди присвяченим теоретичним проблемам етнопонаціональної політики, історії етносів, лише фрагментарно аналізувалися питання освіти та її регіональні особливості.

На Львівщині успішно функціонувала система підготовки педагогічних кадрів, а саме: для загальноосвітніх навчальних закладів з російською та польською мовами навчання. Спеціалістів готував Львівський національний університет ім. Івана Франка та Дрогобицький державний університет ім. Івана Франка.

Допомогу в підвищенні кваліфікації педагогів, які працювали у школах для національних меншин або викладали мови національних меншин у загальноосвітніх навчальних закладах Львівщини, надавав Львівській обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

У 2002 р. для 32 учителів російської мови було організовано 72-годинні курси з актуальних проблем філологічної освіти. Аналогічні курси, на яких навчалися 29

учителів, працювали в інституті в 2003 р. Для 32 учителів зарубіжної літератури, які викладали у школах також і російську мову, було організовано на курсах додатково спецкурс «Актуальні проблеми викладання російської мови та літератури» (16 год.).

Підвищенням кваліфікації учителів було також їх участь в апробації навчальної літератури, яка відбувалася під керівництвом інституту. Так, у 2002/2003 навчальному році апробувалися підручники «Русский язык. 1 класс», «Русский язык. 2 класс» різних авторів. В апробації брали участь чотири школи Львова (шестеро учителів). Для них інститут організував навчальні семінари, пов'язані з проведенням апробації та експертною оцінкою змісту і оформлення підручників.

Інститут співпрацював зі школами, в яких навчання відбувалося мовами національних меншин, у напрямку забезпечення цих шкіл якісною навчально-методичною літературою. Зокрема, на замовлення видавництва «Світ», науково-педагогічні працівники та методисти інституту давали експертну оцінку рукописам підручників для шкіл з польською мовою навчання, уклали спільно програми спецкурсів, завдання для державних атестацій.

У 2003 р. школи з польською мовою навчання були забезпечені підручниками на 90%, з російською мовою – на 80%. Навчання в школах національних меншин здійснювалося за підручниками Міністерства освіти і науки України, а також використовувалася навчальна література Республіки Польща, Росії. Були укладені угоди між Головним управлінням освіти і науки Львівської облдержадміністрації та кураторіями міст Перемишль, Люблін, Підкарпатським воєводством (Польща) про підвищення кваліфікації вчителів, які працювали у загальноосвітніх навчальних закладах з польською мовою навчання [4, с. 159-160].

Вчителі болгарської мови і літератури мали можливість підвищити свою кваліфікацію в Одеському інституті удосконалення вчителів, а також у закладах післядипломної освіти міст Варна та Габрово (Болгарія). Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти щорічно проводив п'ять семінарів для вчителів болгарської мови.

Педагогічні кадри для шкіл з вивченням болгарської мови готували Бердянський педагогічний інститут, Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Ізмаїльський державний педагогічний інститут та Білгород-Дністровське педагогічне училище. Випускники цих закладів мали можливість проходити практику у болгарських селах і працевлаштуватися за місцем проживання.

Для забезпечення навчальних закладів навчальною і методичною літературою працювала науково-методична лабораторія національних мов та літератур при Одеському інституті удосконалення вчителів. Її фахівцями розроблено і видано навчальний болгарсько-російський словник, підручники для 7-8 класів, 12 навчально-методичних посібників для вчителів болгарської мови та літератури, програми з болгарської мови та літератури, в яких є навчальний матеріал з історії Болгарії для шкіл II-III ступенів, підручник «Болгарська мова» для 2 класу. Також побачили світ видання: «Бессарабські світанки» (твори бессарабських поетів та прозаїків для дітей молодшого та середнього шкільного віку), «Під рідною

стріхою», «Болгарські національні райони в Україні» (автор обох – М. Дихан) [5, с.271-272].

З метою проведення скоординованої роботи з наукових досліджень, розробки навчальних планів, програм, підручників, посібників, словників для закладів освіти з молдовською, румунською мовами навчання або вивчення був створений регіональний науково-методичний центр Міносвіти України на базі Чернівецького науково-методичного інституту післядипломної освіти.

В 2000-і роки Міністерством освіти і науки проведено Всеукраїнські семінари для фахівців обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (в Ужгороді, Києві, Луцьку, Сімферополі). Учасників ознайолювали зі змістом проекту Євросоюзу «Релігійне розмаїття та міжкультурна освіта» та підходами до забезпечення полікультурної освіти в умовах України; міжнародні семінари в Чернігові та Форосі (Автономна Республіка Крим). Українські педагоги взяли участь у міжнародних семінарах «Культурна та релігійна різноманітність через освіту» (в Грузії та Франції). В Українському дитячому центрі «Молода гвардія» (м. Одеса) щорічно проводилися Міжнародні конкурси-фестивалі дитячої та юнацької творчості «Усі ми діти твої, Україно!». Метою конкурсу-фестивалю була державна підтримка обдарованих дітей та юнацтва, розвиток інтелектуальних та творчих здібностей українців та представників національних меншин України, учнівської молоді українського походження із зарубіжжя, виховання у молодого покоління любові до Вітчизни, толерантності, шанобливого ставлення до культурних надбань українців і представників інших національностей. Проводилися Всеукраїнські історико-літературні конкурси «Моя Батьківщина – очима дітей різних етносів України». Мета конкурсу – виявлення юних обдарувань та талантів, популяризація культурних надбань етносів, які проживали в Україні, виховання у підростаючого покоління національної самосвідомості, шанобливого ставлення до культур і традицій народів країни та світу й формування у молоді відчуття гідності громадянина.

Протягом 2006 – 2008 рр. для методистів та вчителів, що проживали в етнічних школах проводились науково-методичні семінари: «Особливості вивчення болгарської мови за новими навчальними програмами і підручниками» (2006 р., м. Бердянськ Запорізької області); «Реалізація принципу діалогічності культур у системі літературної освіти школярів» (2006 р., м. Одеса); «Реалізація інноваційних підходів до забезпечення неперервної мовної освіти школярів: досвід румунськомовних регіонів» (2007 р., м. Тячів Закарпатської області); «Використання сучасних технологій на уроках польської мови і літератури» (2007 р., м. Городок Хмельницької області); «Шляхи реалізації мовної, соціокультурної змістових ліній навчальної програми на уроках кримськотатарської мови у 12-річній школі» (2007 р., м. Бахчисарай АР Крим); «Освітні інноваційні технології та сучасні методики навчання російської мови і літератури» (2008 р., м. Луганськ); «Особливості вивчення гагаузької мови у 12-річній школі» (2008 р., м. Одеса); «Реалізація сучасних технологій та особливості вивчення словацької мови у 12-річній школі» (2008 р., м. Ужгород); «Культурологічний аспект при вивченні російської мови і літератури в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням

російською мовою» (2008 р.); «Формування комунікативної компетентності на уроках польської мови і літератури» (2008 р., м. Львів); «Нові технології особистісно зорієнтованого навчання румунської мови і літератури» (2008 р., м. Чернівці).

Відповідно плану підвищення кваліфікації вчителів російської мови і літератури в Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти в 2006 р. проводились курси: загальної підготовки (144 години); проблемні курси (72 години, 108 годин); тематичні (72 години, 108 годин); за авторською методикою (72 години); за дистанційною формою (108 годин). Крім того, проводилися практикуми, тренінги, лабораторні роботи, імітаційні та не імітаційні ігри, моделювання, проектування, творчі майстерні, майстер-класи тощо.

Курси керівних кадрів (директорів навчальних закладів та їх заступників) проводились за програмами спецкурсів «Методика викладання російської мови в школах України», «Стилістика та культура мови».

Вчителі користувались анотованими електронними каталогами: перспективного педагогічного досвіду з російської мови і літератури; навчально-методичного та дидактичного забезпечення курсів «Російська мова», «Література» на електронних носіях; міні-бібліотекою навально-методичної літератури російських видавництв; методичними кейсами; навчально-методичними посібниками щодо організаційно-педагогічного супроводу викладання російської мови і літератури для всіх суб'єктів педагогічного процесу (збірники диктантів, переказів, монологічних висловлювань, творчих завдань, завдань для організації самоосвіти, комунікативно-ситуативних вправ, хрестоматії тощо) [6].

Посильну допомогу в підвищенні кваліфікації педагогів, які працювали у школах для етноменшин або викладали мови національних меншин у загальноосвітніх навчальних закладах Львівщини, надавав Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

У 2003 р. для 32 учителів російської мови було організовано 72-годинні курси з актуальних проблем філологічної освіти. Для 32 учителів зарубіжної літератури, які викладали у школах також і російську мову, було запропоновано на курсах додатковий спецкурс «Актуальні проблеми викладання російської мови та літератури» (16 годин). Підвищенням кваліфікації учителів бала також їх участь в апробації навчальної літератури, яка відбувалася під керівництвом інституту. Так, у 2002/2003 навчальному році були апробовані укладені різними авторами підручники «Русский язык» для 1 та 2 класів. В апробації взяли участь шестеро вчителів із 4 шкіл Львова. Для них інститут організовував навчальні семінари, пов'язані з проведенням апробації та експертною оцінкою змісту й оформлення підручників. Крім підвищення кваліфікації педагогічних працівників, інститут співпрацював із школами, де навчання велося мовами етноменшин, у напрямку забезпечення цих шкіл якісною навчально-методичною літературою. Зокрема, на замовлення видавництва «Світ» науково-педагогічні працівники та методисти інституту давали експертну оцінку рукописам підручників для шкіл із польською мовою навчання, укладали спільно програми спецкурсів, завдання для державних атестацій [7].

У 2008 р. в обласному інституті післядипломної освіти Львівської області велося систематичне підвищення кваліфікації педагогічних кадрів львівських освітян. Головним управлінням освіти і науки облдержадміністрації створювалися умови для стажування вчителів у Польщі. В м. Дрогобичі працювала філія Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти України, яка координувала роботу по задоволенню освітніх потреб польської національної меншини. Її основне завдання – зміст освіти в освітніх закладах з польською мовою навчання.

Педагогічні працівники, що працювали в класах з навчанням мов, історії, культури етносів підвищували кваліфікаційний рівень. Для цього в Україні було створено низку курсів підвищення кваліфікації, проводились методичні дні тощо. У 2010 р. методичний центр університету ім. Матєя Бєла м. Банська Бистриця (Словаччина) провів мовно-фахові курси для вчителів словацької мови. Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти та його філія в Береговому організували стажування медпрацівників у навчальних закладах Угорщини [15].

В 2000-і роки на базі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти проводилися всеукраїнські курси вчителів польської мови і літератури.

Вчителі грецького та польського товариств м. Мелітополь брали участь в обласному конкурсі «Кращий вчитель року по новогрецькій та польській мовах» [2].

Значну методичну роботу проводили міські і районні відділи освіти. Головною її формою залишались науково-практичні семінари. В жовтні 2006 р. на базі відділу освіти Бердянської міської ради Запорізької області був проведений Всеукраїнський науково-практичний семінар «Особливості вивчення болгарської мови у 12-річній школі».

Протягом 2008-2011 рр. для поліпшення вивчення державної мови, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів здійснювалися різнопланові заходи обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти. Закарпатський інститут провів три цільові курси (в містах Ужгород, Тячів, Берегово) для вчителів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами меншин, які працювали за новими навчальними програмами і підручниками. Здійснив курсову перепідготовку вчителів початкових класів (дві групи) загальноосвітніх навчальних закладів з угорською та румунською мовами навчання. Крім цього, на базі Великодобронської ЗОШ І-ІІІ ступенів Ужгородського та Середньоводянської ЗОШ І-ІІІ ступенів Рахівського районів було проведено обласні семінари вчителів початкових класів з проблем вивчення державної мови. З метою удосконалення володіння українською мовою для вчителів, які викладали інші предмети, на базі районних та міських методичних кабінетів було запроваджено проведення щомісячних спеціальних курсів. Працівники інституту вивчали питання рівня навчальних досягнень учнів шкіл з угорською мовою навчання в Березівському, Тячівському і Мукачівському районах.

Було проведено щорічну обласну олімпіаду з української мови і літератури для учнів вищезгаданих шкіл. Результати олімпіад засвідчили поступове зростання навчальних досягнень частини учнів.

Протягом 2008/2009 навчального року було проведено 3 етапи конкурсу на кращий кабінет української мови і літератури в загальноосвітніх навчальних закладах з угорською мовою навчання. Конкурс сприяв поліпшенню умов для вивчення української мови і літератури, виявлення перспективного досвіду організації діяльності кабінетів, стимулювання активної участі відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій та міських рад, керівників навчальних закладів, учителів у зміцненні навчально-матеріальної бази закладів освіти. Створено творчу групу вчителів, яка досліджувала нові підходи у викладанні української мови і літератури. Частину узагальнених матеріалів було видруковано у навчально-методичному виданні «Інноваційні освітні технології як один із напрямів перебудови вивчення української мови і літератури у загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням мовами національних меншин» [8].

Налагоджувалося стажування вчителів в зарубіжних установах. В жовтні 1991 р. в Грецію на стажування виїхала перша група викладачів.

В 1992 р. 30 вчителів румунської мови пройшли двотижневу перепідготовку в навчальних закладах Сучавського повіту Румунії [10].

Перед педагогами відривалися нові можливості для підвищення кваліфікації та перепідготовки в педвузах та навчальних закладах Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії. У 1992 р. згідно з угодами про співробітництво в галузі науки і освіти у вузах Болгарії навчалось 80, Польщі – 300 випускників. З Румунією проводився т.з. безвамотний обмін студентами [11].

Протягом 1992 – 1995 рр. в Болгарії пройшли перепідготовку і підвищення кваліфікації 525 вчителів різних категорій з Одеської області [12].

Всього протягом 1993 – 1997 рр. у Болгарії пройшло перепідготовку і підвищення кваліфікації 805 вчителів різних категорій та керівників навчальних закладів України [13].

Щорічно вчителі новогрецької мови удосконалювали свої знання у вищих учбових закладах Греції та Кіпру. З Донецької області за різними програмами за кордон було направлено більше 30 вчителів, деякі з них пройшли стажування в Кіпрському університеті, інші навчалися у вузах Греції, за програмою Фондації Онасіса. Щорічно в Маріуполі проводилися Всеукраїнські навчальні семінари вчителів новогрецької мови за участю викладачів з Греції та Маріупольського державного гуманітарного університету. Традиційно у квітні проходили олімпіади школярів з новогрецької мови, історії, культури Греції і греків України, в яких брало участь більше 600 дітей з інших регіонів України [6].

Організовувався обмін вчительськими кадрами. В 2010/2011 навчальному році в школах Закарпаття працювало п'ять вчителів зі Словацької Республіки, які викладали в 5-11 класах словацьку мову як предмет [14].

Розширюється обмін викладачами української та польської мов і літератур. Так, у 2009/2010 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах України працювали 22 вчителі польської мови і літератури з Республіки Польща.

У 2003 році 6 учителів російської мови Тернопільської області підвищували кваліфікацію на курсах у м. Воронежі, 1 – у Москві (РФ). Троє вчителів польської мови проходили стажування у Любліні (Польща).

В 2003 р. Міністерство освіти і науки Болгарії вчителів, які здійснили вагомий внесок у вивчення рідної мови відмітило нагородами і відзначило почесними званнями – Д. Богданова, А. Стоянову, М. Пінті, Т. Саказли, С. Намлієва, А. Паскалова, В. Радолова, В. Іванова, М. Буц, В. Кібаніну.

Відповідно угоди між головним управлінням освіти і науки Львівської обласної держадміністрації і кураторі ями міст Перемишля, Любліна, Підкарпатським воєводством (Польща) про підвищення кваліфікації вчителів, які працювали у загальноосвітніх навчальних закладах із польською мовою навчання. Налагоджувалися двосторонні культурні, оздоровчо-відпочинкові, навчальні зв'язки між центрами молоді Польщі (міста Краків, Перемишль, Люблін) і позашкільними навчальними закладами Львівської області, зокрема Центром творчості дітей та юнацтва Галичини.

На виконання положень міжнародних, міждержавних, міжурядових, міжвідомчих угод, протоколів і програм здійснювались заходи щодо направлення викладачів української мови до вищих навчальних закладів Румунії, Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини, Хорватії, викладачів для довготермінової педагогічної роботи до вищих навчальних закладів, а також прийому викладачів болгарської, польської, словацької, угорської, хорватської, арабської, французької, німецької мов до загальних середніх та вищих навчальних закладів України. Здійснювався відбір кандидатур, рекомендованих управліннями освіти і науки, обласних державних адміністрацій та вищими навчальними закладами України, на повний та частковий курс навчання, до аспірантури, на наукове стажування до вищих навчальних закладів Польщі, Росії, Румунії, Словаччини, Туреччини, Польщі.

З метою поліпшення стану навчально-методичного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням словацькою мовою, педагогічні працівники загальноосвітніх навчальних закладів брали участь у курсах підвищення кваліфікації, методичних днях, організованих Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти та мовно-фахових курсах, організованих методичним центром університету ім. Матея Бела м. Банська Бистриця (Словаччина).

В 2000-і роки вчителі словацької мови підвищували рівень своєї педагогічної майстерності на мовно-фахових курсах, організованих методичним центром університету ім. Матея Бела м. Банська Бистриця (Словаччина).

Відповідно до угод між Україною і Польщею проводилася значна робота за такими напрямками, як обмін досвідом в галузі освіти, перепідготовка та підготовка кадрів у формі повного і часткового навчання, аспірантури, докторантури, наукових стажувань та ін. На базі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти проводилися всеукраїнські курси вчителів польської мови і літератури. Інститутом налагоджено тісні стосунки з Центром удосконалення вчителів у м. Любліні. Викладачі цього Центру запрошувалися на семінари та курси, що проводилися для вчителів польської мови і літератури загальноосвітніх

навчальних закладів України. Проводився обмін вчителями польської і української мови. У 2008 р. в Україні працювало 22 вчителів з Республіки Польща [3].

Таким чином, можна зробити наступні узагальнення. Справа підготовки і перепідготовки вчителів до роботи у школах з етнічним контингентом – це багатогранний процес, який потребував удосконалення законодавства та нормативно-правової бази, модернізації навчально-виховного процесу педуніверситетів, педучилищ. Протягом досліджуваних років в Україні вдалося зробити чимало. Постійно розширювався контингент навчальних закладів, які цим займалися. Педуніверситети і педучилища створювали відповідні можливості для надання такого виду освітніх послуг. Поліпшувалися умови проходження перепідготовки фахівців, що працювали у відповідних класах шкіл.

Список літератури: 1. Білявська І. Двомовна освіта: спроба міжкультурного підходу / І. Білявська // Відродження. Часопис. – 1997. – №1. – С.34. 2. *Звіт про хід виконання програми підтримки розвитку культур національних меншин та роботу сектору з питань релігій, міграцій національних меншин виконкому Мелітопольської міської ради за 2007 р.* //www.melitopol.org.ua 3. Лазар Я. І. Національна політика України в освітній сфері (на прикладі польської меншини Прикарпаття) //www.nbuv.gov.ua 4. *Міжнаціональні відносини і національні меншини в Україні: стан, тенденції, перспективи*/ Д.В. Табачник, Г.Г. Москаль, В.М. Воронін та ін, - К.: Етнос, 2004, - 584 с. 5. *Міжнаціональні відносини і національні меншини України: стан та перспективи* / Р. Ш. Чілачава, Т. І. Пилипенко (упорядник). — К. : Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2004. — 394 с. 6. *Перша періодична доповідь України про використання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин* //www.odm.dp.ua 7. Пилипенко Т. І. Реалізація освітніх потреб представників національних меншин в Україні: стан, проблеми, перспективи / Т. І. Пилипенко // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду / за заг. ред. Ю. Тищенко. — К. : Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. — 312 с. 8. *ПА МОНМіС Укр.* – Ф.166. Листування з міністерствами та відомствами. – Спр.1/12. – 2009. 9. *ЦДАВО.* – Ф.2. – Оп.15. – Спр.3028. – Арк.94. 10. *ЦДАВО.* – Ф.5252. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.219. 11. *ЦДАВО.* – Ф.5252. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.67. 12. *ЦДАВО.* – Ф.5252. – Оп.1. – Спр.45. – Арк.231. 13. *ЦДАВО.* – Ф.5252. – Оп.1. – Спр.96. – Арк.59. 14. <http://www.mon.gov.ua/mein.php> 15. <http://www.mon.gov.ua/mein.php>.

Надійшла до редколегії 06. 05. 2013 р.

УДК 94(477):329.71 «1989/2010»

Дослідження історичних змін в системі перепідготовки педагогічних кадрів для шкіл з етнічним компонентом навчання (1990 – 2000-і рр.) / М. М. Зеркаль // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. - № 25 (998). – С. 41-50. Бібліогр.: 15 назв.

На основе разноплановых источников исследованы исторические особенности изменений в образовательном потенциале этнических меньшинств Украины. Определены уровни этнической идентификации, и степень образовательного ренессанса, раскрыты условия, которые способствовали или сдерживали получения образования.

Ключевые слова: образование, этнос, политика, школа, регионы.

Based on diverse sources the historical features of the changes in the educational potential of ethnic minorities in Ukraine. Elucidated the level of ethnic identification, and the degree of educational renaissance, reveals conditions that facilitated or hindered education.

Key words: education, ethnos, politics, school, regions.

УДК 94(477) «192»:334.713

В. В. КАБАЧЕК, канд. іст. наук, доцент НТУ «ХПІ»

ДО ПИТАННЯ ПРО КООПЕРАЦІЮ КУСТАРІВ НА ПОЧАТКУ НЕПУ

Стаття присвячена розвитку кустарного виробництва в Радянській Україні на початку 1920-х рр. Основну увагу приділено кооперуванню кустарів, об'єктивним та суб'єктивним складовим цього процесу, його наслідкам та впливу на подальший розвиток.

Ключові слова: нова економічна політика, кустар, кооперація, ринок, кредит.

Постановка проблеми. Попри загальне зниження інтересу дослідників до непівської проблематики протягом двох останніх десятиліть, дослідженню історії розвитку кооперативного руху, у т. ч. – кустарно-промислової кооперації та кустарної промисловості взагалі, відносно «пощастило». Досить популярна у радянській історіографії тема [див., напр.: 1-6] викликає зацікавленість і сучасних істориків – публікуються статті, захищаються дисертації, присвячені як загальним процесам у кооперативному русі 1920-х рр., так і їх регіональним особливостям [7-11 та ін.]. Вірогідно, це не в останню чергу пов'язано із достатньою актуальністю теми. Мова йде не лише про певну схожість епохи непу з відносно нещодавніми подіями, а й про те, що чимало нинішніх представників пострадянського бізнесу почали свій підприємницький шлях саме у лавах кооперативного руху, що відроджувався за часів «перебудови».

Водночас досі у літературі не так часто можна побачити постановку питання про загальну доцільність тих істотних зусиль, що докладала радянська держава протягом 1920-х рр. до кооперування дрібних виробників. Ті ж дослідники, які зачіпають цей аспект, висловлюються досить строкато. Дехто, багато в чому наслідуючи позицію радянських істориків, оцінює вказаний процес однозначно позитивно [див., напр.: 12]. Разом з тим, бачимо у пострадянській історіографії і апріорно негативістські

© В. В. Кабачек, 2013